

УДК 342.733

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.82.2.15>

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ОСВІТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ЯК ОСНОВА ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Безкровний Ю.А.,
аспірант юридичного факультету
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,
ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-2201-9190>
e-mail: bezкровний@karazin.ua

Безкровний Ю.А. Забезпечення права на освіту в умовах воєнного стану як основа освітньої діяльності.

Правове регулювання освіти можна визначити як сукупність нормативно-правових актів, які регулюють суспільні відносини у сфері освіти. Дана сфера регулюється як національним, так і міжнародним законодавством, що ратифіковане українськими органами влади. Освіта є пріоритетною сферою в Україні, згідно із національним законодавством, а безпосередньо процес освіти - є безперервним процесом упродовж всього життя. Треба погодитися з видатним вченим, який визначає цей процес як стимулюючий людей, що дозволяє їм оволодіти необхідними знаннями, цінностями, навичками, які будуть сприяти самореалізації в особистісній та професійній сферах життя; буде гарантією для самовдосконалення та адаптації людини [1]. У зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України 24 лютого 2022 року було введено правовий режим воєнного стану в Україні. Українська освітня галузь стикнулася із серйозними проблемами дестабілізації організаційних, правових та освітніх процесів. У воєнний період органи влади зосереджують зусилля насамперед для створення безпечних умов здобуття вищої освіти, забезпечення доступності та безперервності навчання в регіонах України з різною безпековою ситуацією. Органи законодавчої влади та виконавчої влади з питань освіти, вчиняють всі необхідні дії в рамках своїх повноважень, щоб жодна особа не була обмежена в своєму конституційному праві на освіту.

20 березня 2022 року набрав чинності Закон України від 15 березня 2022 року № 2126-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо державних гарантій в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану», згідно з яким Законом України «Про освіту» [2] було доповнено новою статтею 57-1 «Державні гарантії в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану» [3]. Дана стаття визначає гарантії здобувачам освіти, працівникам закладів освіти, установ освіти, наукових установ на: організацію освітнього процесу в дистанційній формі або будь-якій іншій формі, що є найбільш безпечною для його учасників; збереження місця роботи, середнього заробітку, здійснення виплати стипендій та інших виплат, передбачених законом; місце проживання (пансіон, гуртожиток тощо) та забезпечення харчуванням (у разі потреби). Гарантування державою права на освіту має велике значення для розвитку особистості та суспільства. Адже ефективна реалізація цього права забезпечує задоволення потреб людини в здобутті знань, формуванні вмінь, навичок, особистих якостей та інших компетентностей. Право на освіту є основою реалізації цілого ряду інших конституційних прав. Вона забезпечує людині високий рівень життя, повагу і гідність, розвиток творчих здібностей, вибір професії, всебічний і гармонійний розвиток тощо. Це право спрямоване на забезпечення повноцінного функціонування державних і громадських інститутів, національної безпеки, воно зміцнює стабільність у суспільстві та сприяє розбудові демократичної, соціальної та правової держави [4].

Ключові слова: воєнний стан, право на освіту, освітня діяльність, навчальний процес, механізм реалізації, державні гарантії, організація освітнього процесу.

Bezкровniy Y.A. Ensuring the right to education under martial law as the basis of educational activity.

Legal regulation of education can be defined as a set of legal acts that regulate social relations in the field of education. This area is regulated by both national and international legislation ratified by

the Ukrainian authorities. Education is a priority area in Ukraine, according to national legislation, and the education process itself is a continuous process throughout life. One must agree with the eminent scientist who defines this process as stimulating people, allowing them master the necessary knowledge, values, and skills that will contribute to self-realization in personal and professional spheres of life; will be a guarantee for self-improvement and adaptation of a person [1]. In connection with the military aggression of the Russian Federation against Ukraine, on February 24, 2022, a legal regime of martial law was introduced in Ukraine. The Ukrainian educational sector faced serious problems of destabilization of organizational, legal and educational processes. During the war, the authorities concentrate their efforts primarily on creating safe conditions for obtaining higher education, ensuring accessibility and continuity of education in regions of Ukraine with different security situations. The bodies of the legislative and executive authorities in matters of education take all the necessary actions within the framework of their powers so that no person is limited in his constitutional right to education.

On March 20, 2022, the Law of Ukraine dated March 15, 2022 No. 2126-IX «On Amendments to Certain Laws of Ukraine Regarding State Guarantees in Conditions of Martial Law, State of Emergency or State of Emergency» entered into force, according to which the Law of Ukraine «On Education» [2] was supplemented by a new article 57-1 «State guarantees in the conditions of martial law, state of emergency or state of emergency» [3]. This article defines guarantees for students of education, employees of educational institutions, educational institutions, scientific institutions for: organization of the educational process in remote form or in any other form that is the safest for its participants; preservation of the place of work, average earnings, payment of scholarships and other payments provided for by law; place of residence (boarding house, dormitory, etc.) and provision of food (if necessary). The state's guarantee of the right to education is of great importance for the development of the individual and society. After all, the effective implementation of this right ensures the satisfaction of human needs in acquiring knowledge, forming abilities, skills, personal qualities and other competencies. The right to education is the basis for the realization of a number of other constitutional rights. It provides a person with a high standard of living, respect and dignity, development of creative abilities, choice of profession, comprehensive and harmonious development, etc. This right is aimed at ensuring the full functioning of state and public institutions, national security, it strengthens stability in society and contributes to the development of a democratic, social and legal state [4].

Key words: martial law, right to education, educational activity, educational process, implementation mechanism, state guarantees, organization of the educational process.

Постановка проблеми. Освіта як інструмент, що дає людям знання, визначає здібності, вміння, надає інформацію, дозволяє їм знати свої права та обов'язки щодо своєї сім'ї, суспільства, держави, нації. У свою чергу, освіта збагачує світогляд, розширює можливості протидії несправедливості, насильству, корупції та іншим викликам у житті суспільства. Забезпечення права на освіту в умовах реального життя, в умовах воєнного стану в Україні є важливим для освітньої діяльності.

Стан опрацювання. Серед науковців питання щодо забезпечення права на освіту досліджували такі науковці, як В.П. Андрущенко, В.О. Боняк, О.М. Грезіна, О.Л. Дзюбенко, О.М. Євдокімова, О.О. Кулініч, М.М. Мацькевич, Є.Ю. Савчук, О.А. Павлюх.

Метою статті є аналіз правового регулювання освіти та його реалізації в умовах воєнного часу.

Виклад основного матеріалу. Освіта, особливо під час війни, є важливою темою, яка потребує співпраці між державними органами, громадськими організаціями, міжнародною спільнотою для забезпечення захисту дітей та максимальної освітньої можливості у таких складних умовах. Говорячи про доступність освіти під час війни, також варто пам'ятати про необхідність достатніх фінансових ресурсів, відповідної інфраструктури та обладнання.

Відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасо-

ве, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [5].

З 24 лютого 2022 року, у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти нашої країни, Указом Президента України № 64/2022 від 24.02.2022 р. в Україні було введено воєнний стан.

Право на освіту гарантоване Статтею 53 Конституції України, наша держава має створити рівні умови доступу до освіти, ніхто не може бути обмежений у праві на її здобуття [6].

Основним законом прямо передбачено, що: в Україні створюються рівні умови доступу до освіти; ніхто не може бути обмежений у праві на здобуття освіти; право на освіту гарантується незалежно від віку, статі, раси, стану здоров'я, інвалідності, громадянства, національності, політичних, релігійних чи інших переконань, кольору шкіри, місця проживання, мови спілкування, походження, соціального і майнового стану, наявності судимості, а також інших обставин та ознак.

Стратегічні цілі та завдання, що спрямовані на забезпечення завдання вищої освіти, досягнення її мети, вирішення проблем, протистояння ризикам і викликам на основі повного використання можливостей і створення бази подальшого розвитку вищої освіти держави та суспільства.

Визначено наступні стратегічні цілі, а саме: удосконалення системи управління освітою, а також забезпечення автономії закладів вищої освіти; збалансування ринку праці фахівців, що мають вищу освіту; якість та доступність вищої освіти для всіх верств населення; інтеграція науки, освіти та бізнесу для забезпечення економічного зростання країни; розвиток кадрового потенціалу закладів вищої освіти; розвиток системи безперервної освіти та навчання протягом життя; інтеграція у європейський і світовий освітній простір з урахуванням національних інтересів.

Головним результатом реалізації Стратегії має бути створення сучасної ефективної системи освіти, яка дозволяє забезпечити кадровий і науково-технічний супровід розвитку національної економіки, задовольняє потреби суспільства, посідає гідне місце у світі, є конкурентоспроможною на внутрішньому та світовому ринках освітніх послуг. Механізм реалізації стратегії передбачає визначення напрямів використання усіх видів ресурсів – організаційних, фінансових, інформаційних тощо за умови максимальної [7].

Для забезпечення збереження кваліфікованої інтелектуальної еліти 20 березня 2022 року набрав чинності Закон України від 15 березня 2022 року № 2126-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо державних гарантій в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану», згідно з яким Законом України «Про освіту» було доповнено новою статтею 57-1 «Державні гарантії в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану» [8].

Зазначена стаття визначає гарантії здобувачам освіти, працівникам закладів освіти, установ освіти, наукових установ на: організацію освітнього процесу в дистанційній формі або будь-якій іншій формі, що є найбільш безпечною для його учасників; збереження місця роботи, середнього заробітку, здійснення виплати стипендій та інших виплат, передбачених законом; місце проживання (пансіон, гуртожиток тощо) та забезпечення харчуванням (у разі потреби). З метою реалізації зазначених вище гарантій, Закон надає необхідні повноваження органам влади на оперативне прийняття необхідних рішень для врегулювання сфери освіти та науки у воєнний час.

Забезпечення державних гарантій, створення безпечного освітнього середовища, організацію здобуття освіти, освітнього процесу в умовах воєнного стану у межах своєї компетенції, здійснюють: – органи виконавчої влади, органи військового командування, військові, військово-цивільні адміністрації, -органи місцевого самоврядування, їхні представники, посадові особи (керівники, голови, начальники), органи управління (структурні підрозділи) у сфері освіти; – заклади освіти, установи освіти, наукові установи, їх засновники; – громадські об'єднання, благодійні організації та фізичні особи, які здійснюють благодійну (волонтерську) діяльність. Вказані органи мають право приймати в межах своєї компетенції рішення, обов'язкові до виконання на відповідній території, для реалізації зазначених вище державних гарантій в умовах воєнного стану [9].

Нормативно-правове забезпечення функціонування системи освіти і науки та видавати накази з питань створення освітнього середовища, організацію здобуття освіти, освітнього процесу та з інших питань у сфері освіти і науки, не врегульованих в умовах воєнного стану уповноважено Міністерство освіти і науки України. Також важливе значення для здійснення освітнього процесу має постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо врегулювання питань академічної мобільності» від 13 травня 2022 р. № 599 [10], яка набрала чинності 21.05.2022 року і якою, зокрема визначено процедуру реалізації права

на академічну мобільність, порядок проходження, визнання та зарахування результатів академічної мобільності для українських учасників в межах міжнародної співпраці в галузі освіти, науки, інновацій.

Сьогодні Україна знаходиться у складних обставинах, важливим є продовжувати навчальний процес. Організація освітнього процесу у період воєнного стану – це виклик як для закладів освіти, так і для викладачів, здобувачів. Важливим є організувати навчальний процес так чином, щоб він був, по-перше, максимально безпечним і комфортним як для здобувачів вищої освіти, так і для науково-педагогічних працівників. Потрібно зауважити, що змінилися і умови в яких відбувається процес навчання. Залежно від регіону і безпекової ситуації, здобувачі вищої освіти і викладачі можуть знаходитися як у місті свого постійного проживання так і в іншому регіоні України або за межами країни. Крім того, перебуваючи в нерідних регіонах або закордоном, не всі здобувачі мають доступ до комп'ютерів, тобто приймають участь в освітньому процесі виключно з телефону. Варто не забувати, що може пролунати сигнал повітряної тривоги.

З технічних проблем можна говорити про проблему зі зв'язком. Багато студентів та викладачів вимушені покинути своє звичне місце проживання. Вони переміщуються або територією України або виїжджають закордон. Є багато територій на яких є проблеми з покриттям, проблеми з неякісним зв'язком та інші. До технічних проблем зі зв'язком додаються проблеми наявних часових поясів. Можна стверджувати, що до технічних проблем також додаються і психологічні проблеми. Навіть, якщо йдеться про «умовно» безпечні регіони, в яких не ведуться активні бойові дії. Видається, що жоден регіон на території України не може вважатись безпечним, оскільки ситуація змінюється кожної хвилини.

Війна – надзвичайно складний час для усіх. І цих обставинах освітній процес стає своєрідним осередком, що дає відчуття мирного життя, підтримки від одногрупників і викладачів, колег і керівництва, з рештою і впевненості в завтра. Тому щотижня адміністрація університету ретельно вивчивши директиви і проекти, формує стратегію і план свої діяльності. Потрібно неухильно дотримуватися дисципліни, всіх розпоряджень та наказів щодо змішаного навчання в умовах воєнного стану.

Висновок. Право на освіту належить до одного з найбільш важливих конституційних прав, що забезпечує набуття та розвитку здібностей особистості, гарантує ефективне функціонування державних і громадських інституцій, національну безпеку, утверджує стабільність у суспільстві, а також, що є важливим, сприяє розбудові демократичної, соціальної правової держави. Можна констатувати, що в Україні право на освіту забезпечується максимально як для військового стану з його певними обмеженнями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Андрущенко В.П. Роздуми про освіту: статті, нариси, інтерв'ю / В.П. Андрущенко. К.: Знання України, 2004. 804 с.
2. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
3. Про внесення змін до деяких законів України щодо державних гарантій в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану: Закон України від 15.03.2022 р. № 2126-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2126-20#Text>.
4. Melnichuk, O., & Melnichuk, M. (2019). The Right to Education in the System of the Constitutional Rights of Ukraine (Comparative Analysis). *Boletín Mexicano De Derecho Comparado*, 1(154), 539–568. <https://doi.org/10.22201/ijj.24484873e.2019.154.14153>.
5. Закон України «Про правовий режим воєнного стану». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
6. Конституція України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
7. Євдокімова О.М. Реалії освітнього процесу в умовах воєнного стану. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/45275/1/%D0%A2%D0%B5%D0%B7%D0%B8%20%D0%A1%D0%B0%D0%B2%D0%BA%D0%B0%2C%20%D0%A1%D0%BB%D0%B8%D0%B2%D0%BA%D0%B0%202021.pdf>, с. 152.
8. Про внесення змін до деяких законів України щодо державних гарантій в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану: Закон України від 15.03.2022 р. № 2126-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2126-20#Text>.

9. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо врегулювання питань академічної мобільності. Постанова Кабінету Міністрів України від 13 травня 2022 р. № 599 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/599-2022-%D0%BF#Text>.
10. Про внесення змін до деяких законів України щодо державних гарантій в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану: Закон України від 15.03.2022 р. № 2126-IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2126-20#Text>.